

Hver melodi tilføjes et bogstav, der betegner dens oprindelse (A-D står for forskellige grupper af melodier fra det 16. århundrede) eller et tidsrum (E-H for forskellige perioder fra det 17. til det 19. århundrede); melodier komponeret af danske eller norske komponister inden for de seneste to århundreder tilføjes derimod komponistnavnet. Inden for bogstavgruppen hhv. komponistens værker nummereres melodierne kronologisk. Således figurerer den gamle melodi til "Den signede dag", som i *Den danske koralbog* bruges til "Gud Fader og Søn og Helligånd", som "DI.2a", hvor "DI" betyder "Thomissøn tidligst kendt kilde" og "2a" er nødvendigt, fordi Thomissøn har en anden melodi, som også begynder med ordene "Den signede dag" ("2b"); Weyses melodi fra 1826 til Grundtvigs omskrivning af den gamle dagvise figurerer derimod som "Weyse 5". Her tillader forfatteren sig en lille ekskurs og funderer over, hvordan Weyse, der var alt andet end grundtvigianer, kom til at skrive musik til denne tekst, der efterhånden nærmest opnåede status af "kirkelig nationalsang" (s. 36).

Materialet i hver melodisamling opdeles i to grupper, hhv. "Fra tidligere samlinger", hvor melodierne opføres i kronologisk orden, og "Nyoptagne", hvor materiale fra kategorierne A-H opføres i alfabetisk orden og komponisterne ordnes kronologisk efter deres fødselsår. På den måde får læseren et umiddelbart indtryk af graden af bevaring og fornyelse i en samling, og om fornyelsen var kreativ eller restaurativ. Så følger et "Skema over melodierne forekomst i kildegrupperne A til H", der minder om konkordanserne i registerbindet til *Danmarks gamle Folkeviser*; derefter en fortegnelse over komponister i det 19.-20. århundrede (igen kronologisk, ikke alfabetisk) med velkomne oplysninger om deres professionelle stilling, f.eks. deres organistvirksomhed, og til sidst et tredelt register over salmernes førstelinier.

Citaterne er sparsomme men altid 'to the point', f.eks. Holberg om pietisternes forkærlighed for tredelt takt (s. 30), Berggreens forbavsende fordring af en "skarp Grændse" mellem verdslig og kirkelig sang (s. 40), eller Laubs program fra 1910 (s. 58). Det må have været fristende for en forfatter med en så omfattende viden om emnet at udbrede sig om alt muligt. Somme tider ønsker man, at han havde gjort det – f.eks. når han afstår fra at definere "den nordiske folketone" (s. 37) –, og somme tider synes man, at han kunne have ladet være

– det gælder f.eks. en fodnote om Hartmanns døtre (s. 46). Det er glædeligt, at kvaliteten af den ofte oversete Gebauer fremhæves (s. 50). Anmelderen har ikke fundet nogen fejl, men undrede sig lidt over en passus på s. 61 om udbredelsen af Carl Niensens salmemelodier gennem *Folkehøjskolens Melodibog* og *Den danske koralbog*. En af de anførte melodier er "Min Jesus, lad mit hjerte få", men begge kilder giver Crügers melodi til denne salme.

Vi må være taknemmelige for en bog, der giver læseren en fylde af information, et levende billede af fire århundreders udvikling og måske lige så megen glæde, som den formentlig har givet forfatteren at skrive.

Hans Kuhn

Jens Henrik Koudal: *For borgere og bønder. Stadsmusikantvæsenet i Danmark ca. 1660-1800*. Museum Tusulanums Forlag, København 2000. 836 s., ill., noder, ISBN 87-7289-548-9, kr. 450.

Redan av titeln på Jens Henrik Koudals avhandling för dr.phil.-examen i musikvetenskap förstår var och en att detta är ett arbete som inte ligger i tiden. Numera behandlar ingen en företeelse så brett och så heltäckande att han – som i detta fall – utlovar en genomlysning av "stadsmusikantvæsenet i Danmark" under 140 år. I dag ägnar man sig hellre åt en utvald aspekt på en företeelse – eller krymper empirin till en bekväm studiyta.

Till det omoderna med Koudals arbete hör vidare dess till synes oprecisa huvudsyfte: "Afhandlingens formål er at afdække hvilken slags stadsmusikantvæsen, Danmark havde, og at undersøge, hvad det kom til at betyde for musikanterne og musikken" (s. 13). I rättvisans namn ska sägas att författaren snart presenterar vässade delsyften, men det omedelbara intrycket av portalformuleringen är ändå att detta måste vara ett arbete utanför tidens ombytliga strömmar.

Omodern är också avsaknaden av ett inledande kapitel med introduktion av arbetets teoretiska grund. Sådana avsnitt tillhör som bekant standarddispositionen och innehåller ofta inlån av välkända systembyggares tankar och begrepp. Här letar läsaren förgäves efter något liknande.

Men läsaren ska inte låta förleda sig. Visserligen finns gott om gammaldags drag i Koudals

bok, men bara en bit in i läsningen framstår avhandlingen som en fullt modern produkt. Teoretisk anknytning – kanske det tydligaste tecknet på ett vetenskapligt arbete från vår egen tid – finns främst i Koudals strävan att “se sammenhænge mellem fænomener, der tidligere har været studeret hver for sig (eller slet ikke)” (s. 14). Sammanhangen gäller fyra dikotomier som utgör återkommande teman i texten: land-stad, tradition-förnyelse, privilegierad-oprivilegierad och Danmark-Europa (s. 15). Koudal utnyttjar kort sagt abstraktioner vid behov, inte för att lägga ett visst teoretiskt mönster över hela ämnet, vilket annars gärna sker.

Det allra väsentligaste för studiens tillhörighet till vår tid är ändå Koudals ämnesval. När han väljer att ägna sig åt den ‘lilla’ musikhistorien, tänker han som många andra historieforskare av i dag. I det förbisedda och över huvud taget lågt ansedda finns åtskilliga forskningsuppgifter av synnerlig vikt. Stadsmusikanterna var förvisso skickliga musiker, men deras musik har sällan gått till eftervärlden. I varje fall ingår den inte i de musikhistoriska handböckernas kanon. Trots det finns – som Koudal visar – goda skäl att studera dessa yrkesmän och deras musicerande.

Avhandlingen pendlar på ett fascinerande sätt mellan omodernt och modernt. Låt det genast vara sagt att till dess styrka hör förekomsten av den musikhistoriska forskningens långa linjer, men också det faktum att arbetet tveklöst pekar framåt mot fördjudad forskning. Sällan ser man dessa båda perspektiv förenas.

Studien är klart disponerad. Den 351 sidor långa huvudtexten innehåller – förutom en inledning med presentation av bl.a. källmaterial och forskningsläge – tre delar med varierande antal underkapitel. Första delen behandlar “institutionen” och är följaktligen en genomgång av det privilegiesystem som var stadsmusikantväsendets förutsättning. Avhandlingens andra del ägnas “musikerna”. Här beskriver Koudal stadsmusikanternas mångsidiga verksamhet, däribland deras ingång i yrket och deras kamp emot icke privilegierade konkurrenter. I huvudtextens tredje del redogör författaren för “instrumenterna och musiken”. Efter genomläsning av ett otal bouppteckningar kan han presentera stadsmusikanternas instrumentarium, vilket visar sig inte vara detsamma som exempelvis de tyska yrkesbrödernas. Det bevarade notmaterialet är dessvärre magert och

räcker därför inte till en systematisk undersökning, endast till studier av några utvalda musikers repertoarer.

Efter huvudtexten följer en omfattande bilagedel. Hela 25 bilagor (176 sidor, vilket nästan motsvarar det rekommenderade omfånget på en svensk humanistisk avhandling av i dag) skickar Koudal på gammalt sätt med, varefter han presenterar sina källor och sin litteratur. Person- och sakregister avslutar.

Avhandlingens anmärkningsvärda omfång är inte bara en spegling av författarens ambitiösa grepp på sitt ämne. Fastmer är den beroende av det faktum att texten vilar på ett synnerligen omfattande arkivarbete. Aensliga arkivgenomgångar resulterar i regel i stora texter, där myllret av detaljer kan skymma större slutsatser. Så sker emellanåt också i Koudals avhandling som å andra sidan innehåller mängder av mindre uppgifter att återvända till.

Koudals huvuduppgift är att överblicka stadsmusikantväsendet i kungariket Danmark under den utvalda perioden, för att därefter göra jämförelser med övriga Europa, främst med tyska förhållanden. Han kan därvid – inte oväntat – konstatera att tillämpningen i Danmark var både lik och olik den i övriga Europa. I grunden var systemet detsamma över ett stort europeiskt område, vars norra gräns dock inte fanns längre bort än i grannlandet Sverige. Men stadsmusikantväsendet hade ändå sina danska egenheter. Till dessa hörde att systemet var centralstyrt av den enväldige kungen och att privilegierna inte bara omfattande allehanda musiktillfällen i respektive köpstad, utan också rätt till spelningar på den omgivande landsbygden. Det sistnämnda berodde framför allt på att de danska köpstäderna var alltför små för att ge tillräckligt underlag ens för en enda musiker.

Det vidsträckta privilegiet var emellertid svårt att upprätthålla. De stackars stadsmusikanterna fick ständigt kämpa emot inträngande militärmusiker, organister och bondspelmän som säkert var billigare att anlita och i många situationer säkert lika drivna. Tack vare att denna kamp avsatte juridisk skriftväxling finns god grund för Koudals fängslande skildring av denna stundvis dramatiska del av dansk musikhistoria. Enligt min mening är avsnittet om stadsmusikanternas oftast hopplösa strävan efter ensamrätt i sitt område ett av studiens mest intresseväckande. Här skildras stadsmusikanternas vardag som på sina håll kunde vara rätt så bister.

Hos den som i likhet med mig är intresserad av folkliga musiktraditioner ger redogörelsen för stadsmusikanternas fejder mot alla intränglingar många tankar. En sådan fundering handlar om att repertoaren bör ha varit gemensam, om musikbeställare faktiskt kunde välja mellan privilegierade och oprilegierade musiker. Det innebär att stadsmusikanterna kunde den folkliga smakens musik, men kanske också att oprilegierade musiker kände till delar av stadsmusikanternas repertoarer. I så fall finns här konkreta illustrationer av hur musik från olika sociala sammanhang vandrat mellan olika grupper.

En annan tanke som dyker upp berör stadsmusikanternas utsatthet. Dessa yrkesmän var innehavare av kungligt privilegium, vilket onekligen var prestigefullt. Men till vardags var deras anseende inte större än att de på egen hand fick kämpa för sin rätt. I realiteten var deras status därför inte särskilt hög, vilket i sig är en påminnelse om yrkets ursprung i medeltidens rättslösa lekare.

Koudals magnifika studie om stadsmusikantväsendet i Danmark är, om man så vill, en socialhistorisk undersökning med musiken i centrum. En efter en framträder dessa musikanter på bokens scen, där vi som läsare kan följa deras öden. Jens Henrik Koudal reser dessa hedervärda yrkesmäns minne och skriver samtidigt en översikt över det danska stadsmusikantssystemet som kommer att äga giltighet i många år framöver.

*Gunnar Ternhag*

Inger Sørensen: *Hartmann. Et dansk komponist-dynasti*. Gyldendal, København 1999. 656 s., ill., noder, ISBN 87-00-34688-8, kr. 498.

Komponistbiografien som faglitterær genre er en problematisk størrelse. Inden arbejdet overhovedet kan gå i gang, må forfatteren tage stilling til utallige spørgsmål vedrørende metode og fremstillingsform. Et stående dilemma er, hvordan behandlingen af henholdsvis liv og værk skal vægtes og ikke mindst hvilken struktur der skal vælges – adskilt eller vævet sammen i en fortløbende beretning. Hertil kommer spørgsmålet om sproget. Skal der anvendes musikvidenskabeligt fagsprog eller lægmandssprog? I et snævert sprogområde som det danske løses det sidste spørgsmål ofte ud fra simple markedsøkonomiske

interesser, og derfor indledes sådanne bøger ofte med en besværgelse af typen 'bogen henvender sig til et fagligt publikum, men vil også kunne læses af den interesserede lægmand'. På dette område er Inger Sørensens bog da heller ingen undtagelse.

Desværre er det, som om Inger Sørensen ikke har gjort sig de nævnte problemstillinger helt klart, inden hun tog fat. Hun har villet alt for meget med denne bog og er derfor kommet til at sætte sig mellem flere stole. Allerede den ganske ambitiøse undertitel udtrykker dette forhold. Ret beset er der tale om en regulær J.P.E. Hartmann-biografi (kapitel 2-13) med en længere indledning (kapitel 1) og et omfangsrigt efterskrift (kapitel 14 og epilog). Hvis Inger Sørensen virkelig skulle have levet op til bogens undertitel, havde det fordret en ganske anderledes grundig gennemgang af bedstefaderen Johanns og sønnen Emils liv og levned for slet ikke at tale om senere skud på stammen som Niels Viggo Bentzon og dennes søn Nikolaj Bentzon. De to sidstnævnte lades i denne bog helt ude af betragtning. Hertil kommer, at der skal mere end familiebånd til at legitimere en sammenhængende fremstilling som denne – hvor er den røde tråd? Bogen burde derfor nok snarere have samlet sig om og have heddet: *J.P.E. Hartmann*.

Den centrale del – J.P.E. Hartmann-delen – er opbygget således, at de første kapitler udgør en fortløbende kronologisk fremstilling, medens formen fra omkring kapitel 6 skifter til punkt-nedslag omkring Hartmanns liv og virke. Det kan der være mange gode grunde til. Derimod er det vanskeligt at forstå, hvorfor fx kapitlet om Musikforeningen har udviklet sig til en veritabel institutionshistorie, medens Hartmanns virke som organist og lærer ved konservatorium omtales mere sporadisk.

Disse indvendinger til trods kan man ikke andet end blive dybt imponeret over den kolossale mængde data om J.P.E. Hartmann, der her frenlægges. Inger Sørensen har tidligere stået for en monumental Hartmann-brevudgave, som da også ganske naturligt udgør det væsentligste fundament for biografien.<sup>1</sup> Men samtidig er det også bogens svaghed. Fremstillingen forbliver i for høj grad inden for familien Hartmanns fire vægge. I det hele taget kunne man ønske sig, at Inger Sørensen i højere grad havde søgt at perspektivere Hartmanns liv og værk i forhold til den europæiske musikalske samtid.